

Byseddlys Cypresaidd *Lepidozia cupressina*

Cynefin: creigiau asidig, bonion coed, ac ar bren sy'n pydru sydd wedi syrthio

Ffurf twf: yn ffurfio clustogau neu fatiau trwchus

Nodweddion allweddol: 1. Gwyrdd canolig, lledwyn pan yn sych 2. Y coesyntau wedi'u gorchuddio â dail sy'n gorgyffwrdd ac wedi'u pacio'n dynn fel nad yw'r coesyn i'w weld oddi uchod 3. Mae pedwar neu bum llabed cul tebyg i frys ar flaen pob deilen unigol

Rhywogaethau tebyg: tebyg i rywogaethau *Lepidozia* eraill e.e. *L. reptans* ond mae gan y rhain ddail gyda gofod da rhyngddynt sydd ddim yn gorgyffwrdd

Nodiadau: prin

Cenllys Brown *Radula aquilegia*

Cynefin: wynebau creigiau gwlyb llaith iawn, pur anaml ar goed, mewn ceunentydd llaith

Ffurf twf: yn ffurfio clytiau bach wedi'u gwasgu'n agos at y swbstrad

Nodweddion allweddol: 1. Coch-frown neu frown olewydd, weithiau'n lliw copr neu wyrdd 2. Y llabed isaf llai yn plygu i fyny o dan y llabed uchaf gan ffurfio cwydn hirsgwar 3. Llabedau ceugrwm yn rhoi ymddangosiad 'chwyddedig' i'r egin

Rhywogaethau tebyg: rhywogaethau *Radula* brown eraill ond mae'r rhain yn dueddol o fod heb yr ymddangosiad 'chwyddedig', gan edrych yn llai ac yn fwy fflat. Mae rhywogaethau *Radula* eraill yn wyrdd golau. Mae'n edrych yn debyg i rywogaethau *Frullania* ond nid oes ganddynt hwy yr ymddangosiad 'chwyddedig' chwaith

Nodiadau: prin

Dueglys Pigog *Plagiochila spinulosa*

Cynefin: mewn matiau rhydd neu glustogau trwchus ar goed ac wynebau creigiau, yn agos at afonydd a nentydd yn aml

Ffurf twf: llys yr afu bach sy'n ffurfio matiau

Nodweddion allweddol: 1. Lliw y poblogaethau'n wyrdd golau neu felynwyrdd pan yn wlyb, yn frownach pan yn sych 2. Dail gyda phatrwm danheddog bras o amgylch yr ymyl isaf a'r blaen, a gyda'r ymyl uchaf yn llyfn 3. Bôn y ddeilen yn rhedeg i lawr ar y coesyn am bellter hir

Rhywogaethau tebyg: *Plagiochila punctata*; yn llai yn gyffredinol a gyda bôn y dail yn rhedeg i lawr ar y coesyn am bellter byr. I'w ganfod yn tyfu ar goed yn amlach na *P. spinulosa*. Mae rhywogaethau *Plagiochila* bach eraill yn debyg hefyd

Nodiadau: anghyffredin

Codlys Traphliith *Saccogyna viticulosa*

Cynefin: cloddiau mwsoglyd serth ac wynebau creigiau gwlyb

Ffurf twf: yn ffurfio clytiau ond fel rheol yn ymgripio yng nghanol bryoffytiau eraill

Nodweddion allweddol: 1. Dail crwn mewn paruau cyferbyn a heb ddannedd ymyl 2. Mae rhannau hŷn yr egin yn frownaid yn aml

Rhywogaethau tebyg: nid oes gan unrhyw gwpanllys arall yn y cynefin yma ddail heb ddannedd mewn paruau cyferbyn

Nodiadau: cyffredin

Dueglys Twyllodrus *Pseudomarsipidium decipiens*

Cynefin: ar greigiau, pur anaml ar goed, mewn cynefinoedd cysgodol

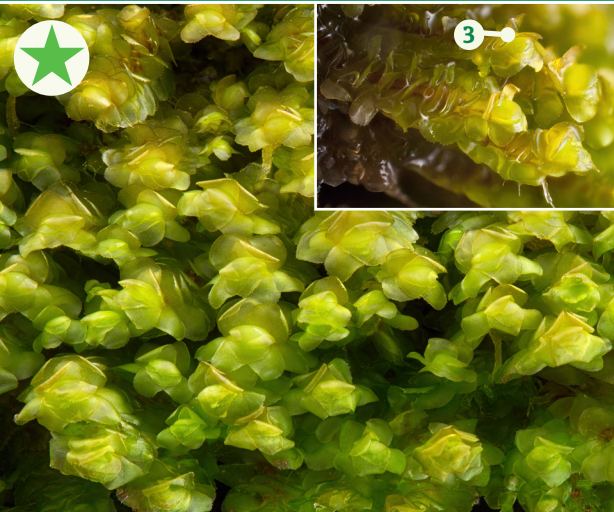
Ffurf twf: yn ffurfio clustogau bach

Nodweddion allweddol: 1. Gwyrdd twyll, brownaid pan yn sych 2. Dail crwn ac eithaf ceugrwm gyda dau neu dri o ddannedd gyda bylchau eang ar yr ymyl 3. Mae'r dail ifanc goleuach ar flaenau'r coesyn wedi'u gwasgu'n fertigol gyda'i gilydd yn aml

Rhywogaethau tebyg: tebyg i rywogaethau *Plagiochila* e.e. *P. punctata* ond mae'r lliw twyll a'r dannedd sydd â bylchau eang rhyngddynt yn nodweddion da

Nodiadau: anghyffredin

Clustlys Main *Scapania gracilis*

Cynefin: wynebau creigiau llaith a choed

Ffurf twf: yn nodweddiadol mewn clustogau trwchus blêr eu golwg, mawr yn aml (am llysiau'r afu)

Nodweddion allweddol: 1. Lliw gwyrddfrown golau 2. Dau labed amlwg iawn ar y dail, pob deilen yn ymddangos fel dwy ddeilen ar wahân 3. Mae llabedau'r dail uchaf yn gwithio ar i fyny ac am allan, oddi wrth y coesyn 4. Dail gyda dannedd mân o amgylch yr ymylon

Rhywogaethau tebyg: rhywogaethau *Scapania* eraill mewn coetiroedd e.e. mae llabedau dail *S. nemorea* wedi'u dal yn agos at ei gilydd, gan roi edrychiad mwy fflat i'r egin. Mae *S. nemorea* yn wyrddach heb yr arlliw brown ac mae ganddo gemâu brown - yn ymddangos fel dotiau brown - ar flaenau llabedau'r dail

Nodiadau: anghyffredin

Plantlife ydym ni

Plantlife yw'r elusen fyd-eang sy'n gweithio i wella, gwarchod, adfer a dathlu'r planhigion gwylt a'r ffyngau sy'n hanfodol i holl fywyd y ddaear.

Gyda dau o bob pum rhywogaeth o blanhigion mewn perygl o ddiplannu, colli bioamrywiaeth yw'r cyflymaf y bu erioed ac ni fu gwaith Plantlife erioed mor hanfodol. **Helpwch i sicrhau byd llawn planhigion gwylt a ffyngau trwy ddod yn aelod o Plantlife heddiw.**

Plantlife
Brewery House
36 Milford Street, Salisbury
Wiltshire, SP1 2AP
enquiries@plantlife.org.uk
plantlife.org.uk

Lawrlwythwch gopi digidol o'r canllaw hwn a darganfod mwy am reoli coedwigoedd glaw:

Sganiwch y cod QR neu ymwelwch joinplantlife.org/temperate-rainforest-c-bryo

Geirfa
Gwain waelodol: rhan isaf y ddeilen lle mae'n cydio yn y coesyn
Deulabedog: wedi'i rannu'n ddwy ddeilen neu segmentau
Coden: mae'r goden yn cynnwys y sborau ac yn eistedd ar flaen coesyn (seta)
Crymanog: crwm iawn ac wedi troi i un ochr
Fflagela: strwythur tebyg i chwip yn hongian o dan ddeilen neu goesyn
Gemâu: celloedd neu flagur bach o feinwe sy'n datgysylltu ac yn ffurfio unigolion newydd fel dull o atgennedlu anrhywiol
Llabed: y segment mwyaf o ddeilen wedi'i rhannu
Llabedyn: llabed bach, y segment llai fel rheol o ddeilen fwy wedi'i rhannu
Nerf: y strwythur canolog tebyg i wythien yng nghanol asen y ddeilen
Asgellog: gyda changhennau niferus yn ymledu ar ddwy ochr y coesyn, fel pluen
Mae 1-asgellog yn cyfeirio at y patrwm canghennu - 1 haen o ganghennu o'r prif goesyn
2-asgellog 2 haen o ganghennu
3-asgellog 3 haen o ganghennu
Pletio: wedi crychu neu blygu
Egin: y prif goesyn ynghyd â'r dail
Swbstrad: yr arwyneb y mae'r planhigyn yn tyfu arno e.e. craig, coeden, pridd
Manflewog: gyda manflew
Manflew: gorchudd o flew mân
Danheddog: gyda phwyntiau, neu 'ddannedd' o amgylch ymyl y ddeilen

Gwybodaeth Bellach

Mosses and Liverworts of Britain and Ireland: A Field Guide.
Ian Atherton, Samuel D. S. Bosanquet a Mark Lawley (2010).
Canllaw hawdd ei ddefnyddio i adnabod mwsoglau a chwpanllysiau yn y maes.

Guide to Mosses and Liverworts of Woodland.
Martin Godfrey (2014).
Canllaw hygyrch FSC i rai o'r rhywogaethau coetir mwyaf cyffredin.

A Field Guide to Bryophytes
Dominic Price a Clive Bealey (2022).
Canllaw cyfeillgar i ddechreuwyr sy'n rhoi sylw i 133 o rywogaethau o fwsoglau a chwpanllysiau sydd i'w gweld yn y rhan fwyaf o gynefinoedd y DU.

www.britishebryologicalsociety.org.uk
Gwefan y Gymdeithas Fryolegol Brydeinig sy'n hyrwyddo astudiaethau o fwsoglau a chwpanllysiau.

Nodwr EF Brenin Charles III
Plantlife International - Mae'r Elusen Cadwraeth Planhigion Gwylt yn gwmni elusennol cyfyngedig trwy warant. Wedi'i gofrestru yng Nghymru a Lloegr, Rhif Elusen: 1059559. Wedi'i gofrestru yn yr Alban, Rhif Elusen: SC038951. Rhif Cwmni Cofrestredig: 3166339. Wedi'i gofrestru yng Nghymru a Lloegr.
© Plantlife Ionawr 2025
Ysgrifennwyd y canllaw hwn yn wreiddiol gan Des Callaghan ac Gordon Rothero. Delweddau © Des Callaghan/Claire Halpin/Andy Acton/Sharon Pilkington/Dave Lamacraft/Ian Price

Mwsoglau a llysiau'r afu Coedwigoedd Glaw Cymru

Mae'r canllaw hwn ar gyfer unrhyw un sydd â diddordeb mewn adnabod rhai o fwsoglau a llysiâu'r afu mwyaf amlwg coedwigoedd glaw tymherus Cymru, gyda'r nod o ddarparu'r adnoddau sydd eu hangen i adnabod rhai o'r rhywogaethau mwy cyffredin, yn ogystal â'r rhai sy'n dynodi cynefin coedwig law dymherus da.

Beth yw coedwig law dymherus?

Mae coedwig law dymherus yn **brin yn fyd-eang**. Mae'n bodoli lle mae'r hinsawdd yn fwyn ac yn wlyb; mae'r amodau hinsoddol addas i'w cael dros **lai na 7% o arwyneb y ddaear**.

Nodweddïr coedwig law dymherus yn arbennig gan **dyfiant foreithiog o gennau, bryoffytâu a rhedyn**, ac mae llawer ohonynt yn hynod arbenigol a dim ond, neu'n bennaf, i'w cael mewn coedwig law dymherus.

Ym Mhrydain, fe'i ceir yn y gorllewin lle mae'r hinsawdd yn fwyn a gwlyb oherwydd dylanwad Llif y Gwlff. Mae'n digwydd ledled y dirwedd fel coetir, porfa gedi a choed gwasgareid; mae'r ffordd mae pobl wedi ymwneud â'r dirwedd dros filoedd o flynyddoedd wedi siapi'r hyn sydd gennym ni heddiw, ac mae'r hyn sy'n weddill yn bwysig yn rhyngwladol o ran y cynefin ei hun a'r rhywogaethau mae'n eu cynnal.

Ledled Prydain mae coedwigoedd glaw yn amrywio yn ôl hinsawdd; mae coedwig law dymherus yr iseldir i'w chael yng Ngorllewin yr Alban a rhannau o Cumbria a Gogledd Cymru, gan adlewyrchu'r amodau hinsoddol gwlypach, tra bo coedwig law yr ucheldir yn fwy cyffredin. Lle mae'r amodau'n sychach ac yn fwy heulog, mae coetir cefnforol yn dod yn fwy cyffredin. Mae ein defnydd ni o'r **term 'coedwig law' fan hyn yn cwmpasu gwir goedwig law real a choetir cefnforol** gan eu bod yn aml yn digwydd ochr yn ochr â'i gilydd ar draws tirwedd y goedwig law.

Beth yw mwsoglau a llysiâu'r afu?

Mae mwsoglau a llysiâu'r afu (sy'n cael eu hadnabod gyda'i gilydd fel bryoffytâu, ynghyd â chornllysiâu) yn rhai o'r **planhigion tir hynaf**, sydd wedi esblygu dros filiynau o flynyddoedd a sefydlu ym mhob cynefin daearol bron. Mae gan y rhan fwyaf strwythur syml, gyda phrif goesyn a changhennau wedi'u gorchuddio gan ddail. Nid oes ganddynt wreiddiau fel planhigion ond maent yn amsugno dŵr a mwynau yn uniongyrchol gan ddefnyddio strwythurau ar y coesynnau a'r dail. Mae mwsoglau a llysiâu'r afu yn wahanol yn eu strwythur; mae gan fwsoglau ddail bob cam o amgylch y coesyn, ond dwy res o ddail sydd gan llysiâu'r afu fel rheol, un i fyny bob ochr i'r coesyn ac maent yn tueddu i fod yn llai ac yn fwy bregus.

Pam mae mwsoglau a llysiâu'r afu sy'n gysylltiedig â choedwigoedd glaw Cymru mor bwysig?

Mae maint y glaw a pha mor aml mae'n bwrw, presenoldeb nentydd ac afonydd yn rhaeadru, aer glân a'r dirwedd wylf gyda'i chlogwyni, ei cheunentydd a'i chlogfeini o dan ganopi coed helaeth yn gwneud coedwig law dymherus gorllewin Prydain yn gynefin o bwysigrwydd rhyngwladol i fwsoglau a llysiâu'r afu.

Maen nhw'n ddangosyddion ardderchog o ansawdd y cynefin ac yn chwarae rhan bwysig yn ecosystem y coetir. Mae gan y DU fwy na 1,000 o rywogaethau o fwsoglau a llysiâu'r afu ac mae ein coedwig law dymherus ni'n arbennig o gyfoethog ac amrywiol; gall y safleoedd gorau gynnwys mwy na 150 o rywogaethau.

Sut i ddefnyddio'r canllaw yma

Gwnewch yn siŵr bod gennych chi lens llaw x10, ac yn ddefnyddio x20, ac ewch allan i'r coed! Er ei fod yn gallu teimlo'n anodd ac yn heriol i ddechrau, fe welwch chi eich bod yn gallu dod yn gyfarwydd â llawer o rywogaethau yn rhyfeddol o gyflym.

Y pethau allweddol i'w hystyried wrth geisio adnabod mwsoglau a llysiâu'r afu yw:

- eu lliw, gan roi sylw i'r arlliw arbennig o wyrdd
- siâp y dail gan gynnwys y blaen e.e. ydwn nhw'n llydan neu'n gul, yn bigfain neu'n ddi-fin?
- y nerf, yng nghanol y ddeilen
- y ffordd mae'r ddeilen yn glynu wrth y coesyn
- ble maen nhw'n tyfu e.e. ar lawr y coetir, ar bren yn pydru, ar fonion coed, boncyffion coed, creigiau ac ati.

Mae disgrifiadau'r rhywogaethau'n manylu ar y canlynol:

- y rhywogaethau hynny sy'n ddangosyddion cynefin coedwig law dymherus o ansawdd da (wedi'i nodi gyda ★), cadwch lygad am y rhain wrth gynnal Asesiad Cyfym o Goedwigoedd Glaw
- pa mor gyffredin yw pob rhywogaeth mewn cynefinoedd coedwig law tymherus
- eu prif gynefin
- eu harferion tyfu
- y nodweddion adnabod allweddol
- y prif rywogaethau sy'n creu dryswch.

Er bod enwau cyffredin wedi cael eu defnyddio yn y canllaw yma, dylid defnyddio enwau gwyddonol bob amser wrth gofnodi bryoffytâu er mwyn osgoi amwysedd.

Cyftwynwch unrhyw gofnodion sydd gennych chi i Gymdeithas Fryolegol Prydain.

Mwsoglau; dail bob cam o amgylch y coesyn

Fforch-fwsogl Scott *Dicranum scottianum*

Cynefin: creigiau asid o dan gysgod, coed o bryd i'w gilydd
Ffurf twf: yn ffurfio clustogau trwchus yn aml
Nodweddion allweddol: 1. Gwyrdd tywyll, gwyrdd canolig neu felynwyrdd yn achlysurol e.e. pan yn sych
 2. Dail unionsyth iawn neu ychydig yn grwm, siâp blaen gwayrffon ac yn meinhaus i bwynt hir main
 3. Nerf amlwg iawn
 4. Dail heb ddannedd ar y cyfan
 5. Coden unionsyth
Rhywogaethau tebyg: *Dicranum fuscescens*; dail danheddog a choden grom
Nodiadau: anghyffredin

Cap Gwallt Clawdd *Polytrichum formosum*

Cynefin: ar gloddiau pridd fel rheol, ar lawr y coetir ac o amgylch bonion coed, yn ffurfio clustogau mawr a thrwchus yn aml
Ffurf twf: egin cadarn unionsyth yn ffurfio twmpathau rhydd
Nodweddion allweddol: 1. Egin unionsyth, heb ganghennau ac mewn poblogaethau trwchus fel rheol
 2. Dail hir, cul a phigfain
 3. Egin yn edrych fel 'brwsh potel'
 4. Gwain waelodol y ddeilen ychydig yn hirach na llydan (o'i gweld gyda lens llaw ar ôl tynnu deilen oddi ar y coesyn)
Rhywogaethau tebyg: *Polytrichum commune*; gwain waelodol y ddeilen yn llawer hirach na llydan ac yn llai cyffredin na *P. formosum* mewn coetir
Nodiadau: cyffredin

Mwsogl Grugwydden Cyffredin *Thuidium tamariscinum*

Cynefin: cloddiau pridd, ar lawr y coetir ac o amgylch bonion coed
Ffurf twf: yn ffurfio matiau rhydd sy'n ymledu, sy'n edrych yn filr yn aml
Nodweddion allweddol: 1. Coesyn brown neu wyrdd
 2. 2 i 3 asgellog
 3. Dail y prif goesyn yn llawer mwy na'r dail ar y canghennau dyfagos
 4. Dail y prif goesyn wedi'u plethu, yn meinhaus i bwynt pigfain a gyda nerf glir
 5. Coesyn wedi'i orchuddio â manflew
Rhywogaethau tebyg: *Thuidium delicatulum*, yn tueddu i ffurfio tyweirch byrrach a mwy trwchus, ond mae'n rhaid ei gadarnhau gyda microsgop (i'w weld yn llawer llai aml na *T. tamariscinum*)
Nodiadau: cyffredin iawn mewn ystod eang o gynefinoedd

Mwsogl y Coed Pefriol *Hylocomium splendens*

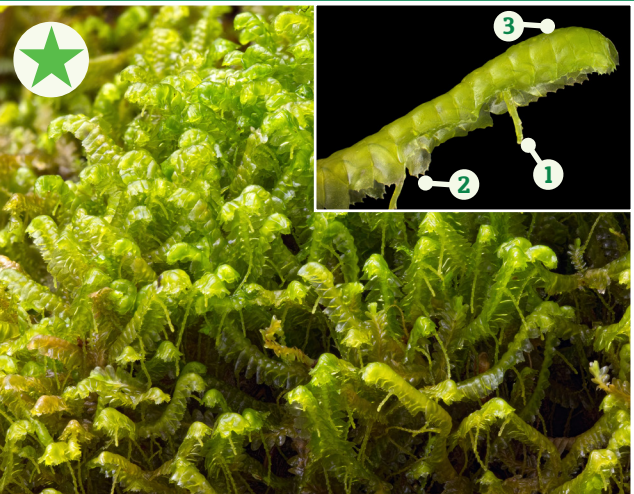
Cynefin: cloddiau pridd, bonion coed a thros glogfeini isel
Ffurf twf: mewn clytiau sy'n lledaenu'n rhydd yn gyffredinol
Nodweddion allweddol: 1. Coesyn coch
 2. 2 i 3 asgellog
 3. Dail heb nerf glir
 4. Dail ar y prif goesyn gyda blaenau pigfain a thonnog
 5. Dail y coesyn yn llawer mwy na dail y canghennau
Rhywogaethau tebyg: *Pleurozium schreberi*, blaen di-fin i ddail y prif goesyn ac 1-asgellog
Nodiadau: cyffredin iawn

Mwsogl Blewog Bach *Rhytidiadelphus loreus*

Cynefin: ar lawr y coetir, bonion coed, cloddiau pridd a thros glogfeini isel
Ffurf twf: yn ffurfio drwy ledaenu matiau blêr, rhydd, sbringlyd
Nodweddion allweddol: 1. Coesyn coch
 2. Dail crwm heb nerf glir
 3. Dail llydan yn y bôn, yn meinhaus i bwynt main hir
 4. Dail ar flaen y prif egin yn crymu i'r un cyfeiriad h.y. crymanog
 5. 1-asgellog
Rhywogaethau tebyg: *Rhytidiadelphus triquetrus*; fel arfer yn fwy gyda dail yn ymestyn allan i bob cyfeiriad gan wneud iddo edrych yn sigledig. *Rhytidiadelphus squarrosus*; y dail ym mlaen y prif egin ddim yn grymanog (yn llawer llai cyffredin fel rheol nag *R. loreus* mewn coedwig law dymherus)
Nodiadau: cyffredin iawn mewn amrywiaeth o gynefinoedd

Chwiplys Twmpathog *Bazzania trilobata*

Cynefin: cloddiau pridd, bonion coed, clogfeini, pren wedi pydru, ar foncyffion coed yn achlysurol
Ffurf twf: cytreffi trwchus, twmpathog
Nodweddion allweddol: 1. Fflagela hir yn ymwithio allan o ochr isaf y coesyn (weithiau'n anodd ei weld mewn poblogaethau trwchus)
 2. Blaen y ddeilen gyda 2 i 4 (3 fel rheol) dant
 3. Egin gyda chefn a blaen llyfn, crwn ac yn edrych yn gycyllog
Rhywogaethau tebyg: *Bazzania tricrenata*; llai na hanner maint *B. trilobata* ac yn llawer prinnach
Nodiadau: cyffredin

Cynffon Llygoden *Isoetecium myosuroides*

Cynefin: boncyffion coed a chlogfeini
Ffurf twf: yn ffurfio matiau trwchus fel rheol
Nodweddion allweddol: 1. Dail â nerf ganolig glir a blaen hir a phigfain
 2. Prif goesyn heb ganghennau oddi tanodd a changhennau trwchus uwch ben
 3. Gwyrdd plaen neu felynwyrdd
 4. Ffurf twf tebyg i goeden, sy'n amlwg pan fyddwch chi'n tynnu coesyn i fyny neu'n ei wahanu o'r gweddill
Rhywogaethau tebyg: *Isoetecium holtii*; poblogaethau gyda lliw efydd neu frown fel rheol ac yn gadarnach. *Isoetecium alopecuroides*; dail byr siâp ŵy gyda phig llydan yn y blaen
Nodiadau: cyffredin iawn mewn ystod eang o gynefinoedd

Mwsogl y Gors Pum Rheng *Sphagnum quinquefarium*

Cynefin: ar dir wedi'i ddraenio'n dda fel rheol e.e. ar gloddiau
Ffurf twf: yn ffurfio clustogau meddal fel rheol, twmpathau neu garped dros y swbstrad
Nodweddion allweddol: 1. Weithiau'n wyrdd pur ond yn aml gyda rhywfaint o liw pincfrown a brychau coch
 2. Canghennau ar hyd y prif goesyn mewn clystyrau o bump fel rheol, gyda thair yn ymledu oddi wrth y coesyn a dwy wedi'u gwasgu'n agos at y coesyn
 3. Dail ar ganghennau wedi'u trefnu mewn rhesi clir
Rhywogaethau tebyg: mae llawer o rywogaethau o *Sphagnum* ac maent yn anodd eu hadnabod. Bydd y nodweddion uchod, yn enwedig nifer y canghennau gyda'i gilydd ar y coesyn, yn arwydd da o'r rhywogaeth yma. Mae'r rhywogaethau *Sphagnum* eraill yn y coetir sydd ag arlliwiau pinc yn cynnwys *S. subnitens* ac *S. palustre*
Nodiadau: cyffredin

Cenllys Grugwydden *Frullania tamarisci*

Cynefin: creigiau a choed
Ffurf twf: yn ffurfio clytiau sy'n lledaenu'n eang ac yn pwysu'n agos fel rheol at y swbstrad ond weithiau'n drwchus
Nodweddion allweddol: 1. Brown cochlyd neu gopraidd fel rheol, weithiau'n wyrddach ar flaen yr egin
 2. Deilen siâp ŵy, gyda blaen mwy pigfain weithiau
 3. Llabedyn bach siâp helmed (hirach na llydan) ym môn y prif labled (edrychwch o'r gwaelod i fyny)
 4. Llinell o gelloedd tywyllach i fyny canol prif labled y ddeilen (gweladwy gyda lens llaw)
Rhywogaethau tebyg: Mae gan *F. dilatata* labledau crwn (nid pigfain), llabedynnau mwy sydd hefyd yn fwy crwn ac ar goed fel rheol. Mae *F. teneriffae* yn debyg iawn ond yn brinnach ac yn aml yn arfordirol. Nid oes gan y naill rywogaeth na'r llall llinell o gelloedd tywyllach yng nghanol y prif labled
Nodiadau: cyffredin

¹Term cyfunol ar gyfer mwsoglau, llysiâu'r afu a chornllysiâu